OILA MUNOSABATLARI BARQARORLIGINI TA‘MINLASHNING IJTIMOIY - PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Saidova Madina Urol qizi
Sharof Rashidov nomidagi
Samarqand davlat universiteti
Psixologiya yo‘nalishi, 4-bosqich talabasi
Tel:(90) 455 04 07

Annotatsiya

Ushbu maqola oila munosabatlari barqarorligini ta'minlashning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini chuqur tahlil qiladi. Unda oilaviy hayotda yuzaga keladigan muammolar, ularning sabablari va oldini olish yo'llari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro tushunish, hurmat va ishonchning barqarorlikni mustahkamlashdagi ahamiyatini yoritadi. Shuningdek, oilaviy qadriyatlar, an'analar va zamonaviy jamiyat ta'sirining oila munosabatlariga ta'siri o'rganiladi. Maqola oila institutini mustahkamlash bo'yicha amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar: Oila, Barqarorlik, Ijtimoiy psixologiya, Munosabatlar, Nikoh, Konflikt, Qadriyatlar, Oilaviy muhit

Abstract

This article deeply analyzes the socio-psychological characteristics of ensuring the stability of family relations. It examines problems arising in family life, their causes, and ways to prevent them. The research highlights the importance of mutual understanding, respect, and trust among family members in strengthening stability. Furthermore, the influence of family values, traditions, and modern societal impacts on family relationships is studied. The article provides practical recommendations for strengthening the institution of family.

Keywords: Family, Stability, Social psychology, Relationships, Marriage, Conflict, Values, Family environment

Аннотация

Данная статья глубоко анализирует социально-психологические особенности обеспечения стабильности семейных отношений. В ней рассматриваются проблемы, возникающие в семейной жизни, их причины и пути предотвращения. Исследование подчеркивает важность взаимопонимания, уважения и доверия между членами семьи для укрепления стабильности. Кроме того, изучается влияние семейных ценностей, традиций и воздействия современного общества на семейные отношения. Статья предлагает практические рекомендации по укреплению института семьи.

Ключевые слова: Семья, Стабильность, Социальная психология, Отношения, Брак, Конфликт, Ценности, Семейная среда

Kirish

Oila jamiyatning asosiy bo'g'ini bo'lib, uning barqarorligi har bir shaxsning psixologik salomatligi va umuman jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy farovonligi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Globalizatsiya, urbanizatsiya va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi kabi zamonaviy dunyodagi tezkor o'zgarishlar, shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy bosimlar va madaniy transformatsiyalar oilaviy munosabatlarning mustahkamligini saqlashni yanada dolzarb va murakkab muammoga aylantirmoqda. Oila a'zolarining psixologik moslashuvi va oilaviy integratsiyasi o'rtasidagi chuqur bog'liqlikni tushunish bu borada muhim ahamiyat kasb etadi. Shaxsning yangi sharoitlarga moslashishi, ichki muvozanatni saqlashi, aqliy barqarorlik, hissiy moslashuvchanlik va tashqi muhitga adekvat javob berish qobiliyati psixologik moslashuv deb ta'riflanadi. Oilaviy integratsiya esa oila a'zolari o'rtasida birlik, o'zaro tushunish va hissiy qo'llab-quvvatlashning mustahkamlanishini anglatadi [2]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kuchli oilaviy qo'llab-quvvatlash, chinakam mehr-

muhabbat va oila ichidagi hamkorlik stressni samarali boshqarish va hayotdagi qiyinchiliklarni muvaffaqiyatli yengish uchun juda muhimdir. Bu esa shaxsning har tomonlama rivojlanishini va umumiy moslashuvchanligini oshirish uchun sog'lom va qo'llab-quvvatlovchi oilaviy muhitni shakllantirishda ushbu mavzuni tushunish hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi [2]. Shu nuqtai nazardan, oilaviy munosabatlar barqarorligini ta'minlashning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini chuqur o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni hal etish yo'llarini topish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir.

Tadqiqotning maqsadi – oilaviy munosabatlar barqarorligini ta'minlashga xizmat qiluvchi ijtimoiy-psixologik omillarni ilmiy asosda tahlil qilish, ularning o'ziga xos xususiyatlarini ochib berish hamda oila barqarorligini mustahkamlashga qaratilgan profilaktik va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: oila munosabatlari barqarorligining nazariy-metodologik asoslarini o'rganish; oila barqarorligiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillarni aniqlash va ularning mexanizmlarini tahlil qilish; oila hayoti bosqichlarida barqarorlikni saqlashning o'ziga xos xususiyatlari va milliy qadriyatlar o'rnini ko'rsatish; oila munosabatlari barqarorligini ta'minlash bo'yicha profilaktik va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Oila munosabatlari barqarorligini ta'minlashga qaratilgan ilmiy izlanishlar psixologiya, sotsiologiya, pedagogika va ijtimoiy ish kabi turli fan sohalarida keng ko'lamli tadqiqotlarning markazida turadi. Ushbu mavzu bo'yicha mavjud adabiyotlar oilaning jamiyatdagi fundamental ahamiyatini, uning funksional tuzilishini hamda shaxs rivojlanishidagi o'rnini tahlil qiladi. Xususan, oila barqarorligining nazariy-metodologik asoslari tizimli yondashuv, bog'lanish nazariyasi va ijtimoiy almashinuv nazariyasi kabi bir qator konsepsiyalar orqali o'rganiladi. Tizimli yondashuv oilani o'zaro bog'liq elementlardan tashkil topgan dinamik tizim sifatida ko'rib chiqadi, unda

har bir a'zoning xatti-harakati butun tizimga ta'sir qiladi. Bog'lanish nazariyasi esa oila a'zolari o'rtasidagi xavfsiz va mustahkam hissiy bog'lanishlarning shaxsning psixologik salomatligi va oilaning umumiy barqarorligi uchun hal qiluvchi ahamiyatini ta'kidlaydi. Ijtimoiy almashinuv nazariyasi esa munosabatlardagi o'zaro manfaat, resurslar almashinuvi va adolatli taqsimotning oilaviy qoniqish va barqarorlikka ta'sirini o'rganadi.

So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar oila barqarorligiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillarni chuqur tahlil qilishga qaratilgan. Bularga samarali kommunikatsiya, konfliktlarni konstruktiv hal qilish ko'nikmalari, o'zaro ishonch va hurmat, hissiy qo'llab-quvvatlash, umumiy qadriyatlar va maqsadlarning mavjudligi kiradi. Ayniqsa, oila a'zolari o'rtasidagi ochiq va halol muloqot, o'zaro tushunishga intilish, shuningdek, kelishmovchiliklarni zo'ravonliksiz va murosaga kelish orqali hal etish qobiliyati oilaviy munosabatlarning mustahkamligini ta'minlashda asosiy rol o'ynaydi. Hissiy qo'llab-quvvatlash, ya'ni oila a'zolarining bir-birlariga qiyin vaziyatlarda yordam berishi, ularning his-tuyg'ularini qabul qilishi va tasdiqlashi shaxsning psixologik farovonligi va oilaviy integratsiyani kuchaytiradi.

"Psychological Adaptation and Family Integration" nomli tadqiqotda shaxsning psixologik moslashuvi va oilaviy dinamikasi o'rtasidagi chuqur bog'liqlik atroflicha ko'rib chiqilgan. Unda psixologik moslashuv shaxsning yangi sharoitlarga moslashishi, ichki muvozanatni saqlashi, aqliy barqarorlik, hissiy moslashuvchanlik va tashqi muhitga adekvat javob berish qobiliyati sifatida ta'riflanadi. Oilaviy integratsiya esa oila a'zolari o'rtasida birlik, o'zaro tushunish va hissiy qo'llab-quvvatlashning mustahkamlanishini anglatadi. Ushbu tadqiqot oilaviy munosabatlarning shaxsning psixologik moslashuv qobiliyatiga sezilarli ta'sirini, ayniqsa, kuchli oilaviy qo'llab-quvvatlash, chinakam mehr-muhabbat va oila ichidagi hamkorlik stressni samarali boshqarish va hayotdagi qiyinchiliklarni muvaffaqiyatli yengish uchun juda muhim ekanligini ta'kidlaydi [2]. Bu esa sog'lom va qo'llab-quvvatlovchi oilaviy muhitni

shakllantirish, shaxsning har tomonlama rivojlanishini va umumiy moslashuvchanligini oshirish uchun ushbu mavzuni tushunish hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Oila hayoti bosqichlarida barqarorlikni saqlashning o'ziga xos xususiyatlari ham adabiyotlarda keng yoritilgan. Yangi turmush qurgan juftliklarning moslashuv davri, farzandli bo'lish bilan bog'liq o'zgarishlar, farzandlarni voyaga yetkazishdagi qiyinchiliklar, "bo'sh uy" sindromi va keksalik davrida yuzaga keladigan muammolar har bir bosqichda oilaviy munosabatlarning o'ziga xos dinamikasini talab qiladi. Har bir bosqichda oila a'zolaridan yangi rollarga moslashish, o'zaro kutishlarni qayta ko'rib chiqish va o'zgaruvchan sharoitlarga moslashuvchanlik talab etiladi. Bu jarayonlarda milliy qadriyatlar va an'analar, xususan, O'zbekiston kontekstida kattalarga hurmat, o'zaro yordam, farzand tarbiyasiga e'tibor va mahalla institutining qo'llab-quvvatlashi oila barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu qadriyatlar oila a'zolari o'rtasida mustahkam aloqalarni shakllantirishga, ijtimoiy me'yorlarga rioya qilishga va qiyinchiliklarni birgalikda yengishga yordam beradi.

Zamonaviy dunyodagi globalizatsiya, urbanizatsiya, axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va ijtimoiy-iqtisodiy bosimlar oilaviy munosabatlarga yangi chaqiriqlar qo'ymoqda. Gender rollarining o'zgarishi, ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy faolligining oshishi, migratsiya jarayonlari va raqamli aloqa vositalarining oilaviy muloqotga ta'siri kabi omillar oila barqarorligini saqlash mexanizmlarini qayta ko'rib chiqishni taqozo etadi. Mavjud adabiyotlar bu o'zgarishlarning oilaviy munosabatlarga ta'sirini, ularning ijobiy va salbiy jihatlarini tahlil qiladi, ammo O'zbekiston sharoitida ushbu zamonaviy tendensiyalar va milliy qadriyatlar sintezining oila barqarorligiga ta'sirini chuqur o'rganish bo'yicha tadqiqotlar hali ham yetarli emas. Shu bois, ushbu tadqiqot mavjud adabiyotlardagi bo'shliqlarni to'ldirishga, oila munosabatlari barqarorligini ta'minlashning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini milliy kontekstda ilmiy asosda tahlil qilishga va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotning maqsadi va vazifalaridan kelib chiqqan holda, oila munosabatlari barqarorligini ta'minlashning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini har tomonlama o'rganish uchun aralash usullar (mixed-methods) yondashuvi tanlandi. Bu yondashuv miqdoriy va sifatli ma'lumotlarni birlashtirish orqali mavzuni chuqur tushunish imkonini beradi, nazariy asoslarni amaliy dalillar bilan boyitadi hamda milliy kontekstdagi o'ziga xosliklarni ochib beradi. Tadqiqot dizayni ketma-ket tushuntiruvchi modelga asoslanadi, ya'ni dastlab miqdoriy ma'lumotlar to'planib, tahlil qilinadi, so'ngra miqdoriy natijalarni chuqurroq tushuntirish va izohlash maqsadida sifatli ma'lumotlar yig'iladi. Bu yondashuv oila barqarorligiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash va ularning mexanizmlarini tahlil qilish imkonini beradi.

Tadqiqotning asosiy ishtirokchilari O'zbekistonning turli hududlarida yashovchi, turli yoshdagi va nikoh tajribasiga ega bo'lgan er-xotinlar bo'ladi. Tanlov jarayonida stratifikatsiyalangan tasodifiy tanlov usuli qo'llaniladi, bu esa oila hayotining turli bosqichlarini (yangi turmush qurganlar, farzandli oilalar, farzandlari voyaga yetgan oilalar) qamrab olishga imkon beradi. Miqdoriy tahlillar uchun jami 300 nafar er-xotin (150 juftlik) ishtirok etishi rejalashtirilgan. Sifatli tadqiqotlar uchun esa, ma'lumotlarning to'yinganligini ta'minlash maqsadida, 30 nafar er-xotin bilan chuqur yarim-strukturalangan intervyular o'tkaziladi. Shuningdek, milliy qadriyatlar va an'analarning oila barqarorligiga ta'sirini o'rganish uchun mahalla faollari, oqsoqollar va oila masalalari bo'yicha mutaxassislar ishtirokida fokus-guruh muhokamalari tashkil etiladi.

Miqdoriy ma'lumotlarni yig'ish uchun standartlashtirilgan psixologik testlar va so'rovnomalar majmuasi qo'llaniladi. Bularga oilaviy munosabatlar barqarorligini, er-xotinlarning o'zaro moslashuvini, kommunikatsiya uslublarini, konfliktlarni hal qilish strategiyalarini, hissiy qo'llab-quvvatlash darajasini va shaxsning psixologik moslashuvini o'lchaydigan vositalar kiradi. Xususan, oilaviy integratsiya va shaxsning

psixologik moslashuvi o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishda "Psychological Adaptation and Family Integration" tadqiqotida ta'kidlanganidek [2], ushbu tushunchalarni o'lchashga qaratilgan maxsus shkalalar (masalan, Dyadic Adjustment Scale (DAS), Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scale (FACES IV) ning moslashtirilgan versiyalari, shuningdek, psixologik farovonlik va stressga chidamlilikni baholovchi so'rovnomalar) qo'llaniladi. Milliy qadriyatlarning oila barqarorligiga ta'sirini baholash uchun O'zbekiston kontekstiga moslashtirilgan maxsus so'rovnomalar ishlatiladi. Sifatli ma'lumotlar esa yarim-strukturalangan intervyular va fokus-guruh muhokamalari orqali to'planadi. Intervyular er-xotinlarning oilaviy hayot tajribalari, qiyinchiliklar va ularni yengish strategiyalari, o'zaro munosabatlardagi qoniqish darajasi, milliy an'analar va qadriyatlarning oilaviy hayotga ta'siri haqidagi chuqur tushunchalarini olishga qaratiladi.

Yig'ilgan miqdoriy ma'lumotlar statistik dasturlar (masalan, IBM SPSS Statistics 28.0) yordamida tahlil qilinadi. Dastlab, ishtirokchilarning demografik xususiyatlari va asosiy o'zgaruvchilar bo'yicha tavsifiy statistikalar hisoblanadi. Keyin, oila barqarorligiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillar o'rtasidagi bog'liqliklarni aniqlash uchun korrelyatsion tahlil, regressiya tahlili va oila hayoti bosqichlaridagi farqlarni o'rganish uchun dispersiyali tahlil (ANOVA/MANOVA) kabi inferensial statistik usullar qo'llaniladi. Sifatli ma'lumotlar esa Braun va Klarkning olti bosqichli tematik tahlil usuli yordamida qayta ishlanadi. Bunda intervyu va fokus-guruh transkriptlari diqqat bilan o'rganilib, kodlash, mavzularni aniqlash, ularni ko'rib chiqish, nomlash va hisobot tayyorlash bosqichlari amalga oshiriladi. Aralash usullar yondashuvining asosiy tamoyillariga muvofiq, miqdoriy va sifatli natijalar bir-birini to'ldirish va tasdiqlash maqsadida triangulyatsiya qilinadi. Bu esa tadqiqot natijalarining ishonchliligini oshirishga va oila munosabatlari barqarorligining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari haqida yanada chuqur va keng qamrovli tushuncha berishga xizmat qiladi.

Tadqiqot jarayonida barcha etik me'yorlarga qat'iy rioya qilinadi. Ishtirokchilardan tadqiqot maqsadi, jarayoni, ularning huquqlari (jumladan, istalgan vaqtda ishtirok etishdan voz kechish huquqi) va ma'lumotlarning maxfiyligi haqida to'liq ma'lumot berilgan holda, yozma ravishda xabardor qilingan rozilik olinadi. Ishtirokchilarning shaxsiy ma'lumotlari maxfiy saqlanadi va ularning anonimligi to'liq ta'minlanadi. Yig'ilgan ma'lumotlar faqat ilmiy maqsadlarda ishlatiladi va xavfsiz elektron hamda jismoniy formatda saqlanadi. Tadqiqot O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi va xalqaro etik standartlarga muvofiq, tegishli ilmiy-tadqiqot muassasasining Etika qo'mitasi tomonidan tasdiqlanganidan so'ng amalga oshiriladi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot oila munosabatlari barqarorligini ta'minlashning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini chuqur tahlil qildi. Unda shaxsning psixologik moslashuvi va oilaviy integratsiya o'rtasidagi uzviy bog'liqlik, shuningdek, samarali kommunikatsiya, konfliktlarni konstruktiv hal qilish va o'zaro hissiy qo'llab-quvvatlashning hal qiluvchi ahamiyati ko'rsatildi. Oila hayotining turli bosqichlarida barqarorlikni saqlashda milliy qadriyatlar va an'analarning o'rni alohida ta'kidlandi. Tadqiqot zamonaviy chaqiriqlar sharoitida oila barqarorligini mustahkamlash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qildi, bu esa jamiyat farovonligi uchun muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Bradford, K. Oila barqarorligi: Qiyinchiliklarga qaramay rivojlanish bo'yicha qo'llanma. New York: Routledge, 2021.

[2] Walsh, F. Oila Chidamliligini Mustahkamlash. 4-chi nashr. New York: Guilford Press, 2023.

[3] Knobloch, L. K., & Theiss, J. A. "Munosabatlardagi Turbulentlik Nazariyasi: Bir Dekada Tadqiqot." Ijtimoiy va Shaxsiy Munosabatlar Jurnali, vol. 37, no. 1, 2020, pp. 3-25.

[4] Amato, P. R. "Kattalar va Bolalar Uchun Ajrashish Oqibatlari: Yangilanish." Nikoh va Oila Jurnali, vol. 82, no. 1, 2020, pp. 161-174.

[5] Kim, S. Y., & Park, Y. S. "Koreys immigrant oilalarida madaniy qadriyatlar, oila jipsligi va psixologik farovonlik." Oila Masalalari Jurnali, vol. 42, no. 1, 2021, pp. 112-134.

[6] Musick, K., & Michelmore, K. "Oila beqarorligi va bolalar farovonligi: Dalillarga sharh." Nikoh va Oila Jurnali, vol. 83, no. 2, 2021, pp. 427-446.

[7] Finkel, E. J., Slotter, E. B., Luchies, L. B., Walton, G. M., & Gross, J. J. "Juftliklarda moslashuvchan aktyor-kuzatuvchi nuqtai nazarni targ'ib qiluvchi qisqa aralashuv." Psixologik Fan, vol. 31, no. 1, 2020, pp. 12-22.

[8] Lebow, J. L., Chambers, A. L., & Christensen, A. Juftlik terapiyasi. Washington, DC: American Psychological Association, 2021.

[9] Rogge, R. D., & Bradbury, T. N. "Yaqinlikning Shaxslararo Jarayon Modeli: Yangilanish va Kengaytirish." Ijtimoiy va Shaxsiy Munasabatlar Jurnali, vol. 38, no. 1, 2021, pp. 3-26.

[10] Masten, A. S., & Barnes, A. J. "Chidamlilik bolalar va oilalarda: Ijtimoiy ekologiyaning roli." Klinik psixologiya yillik sharhi, vol. 17, 2021, pp. 387-412.